

Eryk STRZELIŃSKI

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0002-5905-6514

Retrybutywizm, utylitaryzm, abolicjonizm. O modelach polityki kryminalnej słów kilka

Streszczenie: Na gruncie nauk penalnych od stulecia toczy się debata nad zjawiskiem przestępczości i jego zwalczaniem. Newralgicznym elementem dyskusji filozofów prawa karnego niezmiennie pozostaje uzasadnienie i rola kary, rozpatrywanej przez pryzmat narzędzia do egzekucji aprobowanych społecznie norm i zasad. Dziedziną, która odpowiada za kształtowanie stanu prawnego i podejmowanych przez instytucje wymiaru sprawiedliwości działań w tym zakresie pozostaje polityka kryminalna. W jej obrębie są wyróżnione trzy wiodące modele penalizacyjne: retrybutywny, utylitarny oraz abolicyjny. Celem niniejszego artykułu jest ich charakterystyka, ze szczególnym uwzględnieniem kluczowych założeń, relacji sprawca–pokrzywdzony oraz mankamentów koncepcji karania.

Słowa kluczowe: polityka kryminalna, modele polityki kryminalnej, retrybutywizm, utylitaryzm, sprawiedliwość naprawcza

---

Wstęp

Wśród specjalistów z zakresu nauk o polityce i administracji, nauk o bezpieczeństwie, a przede wszystkim nauk penalnych od stulecia toczą się dyskusje wokół znaczenia polityki kryminalnej w kontekście zwalczania i zapobiegania przestępczości (Grudzińska, 2018). Newralgicznym punktem niezmiennie okazuje się kara rozpatrywana przez pryzmat narzędzia władzy, tudzież egzekucji aprobowanych norm i zasad, które stanowią odzwierciedlenie społecznej wrażliwości, punitaryzmu oraz tolerancji (Klaus i in., 2013, s. 9). Kara sprawiedliwa, wyważona i skonstruowana w taki sposób, by okrucieństwo zastosowanych środków nie determinowało powszechnej demoralizacji, natomiast permissywnizm jurysprudencji nie dezawuował poczucia sprawiedliwości prawych obywateli (Wróblewski, 1922, s. 9).

Wraz z rozwojem kryminologii oraz ewolucją dogmatów prawa karnego dostrzeżono zależność między karą kryminalną, jednostką i zbio-

rowością, co skutkowało racjonalizacją kary w duchu powyższych założeń (Dadak, 2016, s. 167). Pojawiały się pytania dotyczące uzasadnienia środków karnych, roli stron procesowych, wymiaru odpowiedzialności i potencjalnych konsekwencji. Już w 1922 roku teoretyk prawa Bronisław Wróblewski szukał odpowiedzi na te pytania w polityce kryminalnej, czyli takiej organizacji instytucji wymiaru sprawiedliwości, która pozwoli osiągnąć „największy moralny i materialny postęp społeczeństwa” (Wróblewski, 1922, s. 11).

Współcześnie zagadnienie polityki kryminalnej rozpatruje się dwutorowo. W ujęciu wąskim jest związana wyłącznie ze sferą ustawodawczą, dotyczącą rozważań *de lege ferenda* w prawie karnym (Niewiadomska, 2007, s. 93), przez co często bywa utożsamiana z polityką karną, czyli reakcją państwa na dokonanie czynu zabronionego (Muskąła, 2008, s. 85–68). Niemniej błędnie, ponieważ polityka karna jest wyłącznie jednym z komponentów polityki kryminalnej, tuż obok działalności legislacyjnej i wykonawczej, choć słusznie zwraca się uwagę na wspólny cel – likwidację czynników kryminogennych z przestrzeni publicznej (Jaroch, 2012, s. 49).

Polityka kryminalna w sensie szerokim rozpatruje przestępstwa w kontekście społecznym i obejmuje wszystkie jego fazy (od zamiaru dokonania aż po zakończenie procesu resocjalizacji sprawcy) (Niewiadomska, 2007, s. 93), co *de facto* sprowadza się do szczególnej formy kontroli społecznej pod prokurą ustawowych sankcji (Muskąła, 2008, s. 85–86). Za Stanisławem Pikulskim należy zatem rekapitulować, że polityka kryminalna jest ogółem działań o charakterze ekonomicznym, pedagogicznym i socjologicznym, które zmierzają do eliminacji wszelkich patologii z życia publicznego (Pikulski, 2009, s. 14–15). Jej nieodzowną składową pozostaje profilaktyka, bezpośrednio powiązana z kategoryzacją społeczną czynów na zachowania: normalne, dewiacyjne bądź przestępcze (Kacprzak, 2016, s. 113). Ze względu na różnoraki stosunek doktryny prawa karnego do uzasadnienia i roli kary w polityce kryminalnej wyodrębniono szereg modeli penalizacyjnych (Dukiet-Nagórska, Sitarz i in., 2020, s. 34–36), z których wiodącą rolę pełnią trzy główne: retrybutywny, utilitarny oraz alternatywnej reakcji na czyny przestępne (Peno, 2018, s. 51).

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka wspomnianych już nurtów polityki kryminalnej, ze szczególnym uwzględnieniem kluczowych założeń, relacji sprawca–pokrzywdzony oraz mankamentów koncepcji karania. Artykuł ma charakter przeglądowy, autor posłużył się metodą komparatystyczno-deskryptywną, by dzięki obszernemu studium literatury przedmiotu odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

Czy w polityce kryminalnej funkcjonuje typ idealny karania? Czy któryś z omawianych modeli wyczerpuje znamiona autonomii i uniwersalizmu w kontekście zbrodni? W jaki sposób można zweryfikować słuszność teorii na gruncie wykonawczym? Jakie pytania należy postawić, by antycypować ewolucję zmian? Hipotezę badawczą stanowi założenie, że funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości wyłącznie w obrębie jednego modelu polityki kryminalnej może rodzić skutki autodestrukcyjne.

O kluczowych modelach polityki kryminalnej

Retrybutywizm

Modele sprawiedliwości karnej możemy podzielić na dwie najbardziej podstawowe grupy – teorie odwołujące się do przeszłości i przyszłości. Najważniejszą i najbardziej rozbudowaną kategorią odwołującą się do przeszłości jest retributywizm (Juzaszek, 2015, s. 69). Retributywizm jest przykładem bezwzględnej teorii kary, która akcentuje imperatywną konieczność urzeczywistnienia równowagi między winą sprawcy i wymierzonym odwetem (Kania, 2018, s. 93–94). Kluczową rolę odgrywa wówczas prawo talionu, rozumiane jako dolegliwa kara, adekwatna do wymiaru popełnionego zła; rodzaj potępienia za czyn naruszający mir państwa i norm prawnych. Celem modelu jest bowiem zapewnienie porządku i bezpieczeństwa w państwie (Maroń, 2011, s. 114), zgodnie z ideą sprawiedliwej odpłaty (Peno, 2017, s. 13), dzięki odpowiedzi na trzy kluczowe pytania: dlaczego karać? kto powinien być ukarany? jaką karę wymierzyć? (Tokarczyk, 2016, s. 26).

Retributywizm odzwierciedla poglądy klasycznej szkoły prawa karnego (Peno, 2017, s. 7) i za Johnem Rawlsem przekonuje o konieczności przestrzegania prawa w myśl zasady, że uznane przez społeczeństwo reguły sprawiedliwości powinny stanowić źródło indywidualnych norm postępowania (Zimmerman-Pepo, Gregorczyk, 2016, s. 616). Szczególną rolę w rozwoju nurtu przypisuje się Immanuelowi Kantowi, który sformułował trzy kluczowe tezy: kara pozostaje sprawiedliwą tylko wtedy, gdy jest zasłużona; kara jest zasłużona tylko wtedy, gdy sprawca wyrządził zło z własnej woli; surowość kary jest równa ciężarowi przestępstwa (Królikowski, 2005, s. 81). Wtórował mu Georg Wilhelm Friedrich Hegel, który podobnie jak wspomniany już uczony zwrócił uwagę na for-

malny charakter odwetu za zło, co w praktyce oznaczało bezwzględne egzekwowanie reguły „to samo za to samo” (*Gleiches mit Gleichem*), co nie zawsze było realnie osiągalne – *vide casus* ślepego bądź bezzębnego przestępcy (Murphy, 2000, s. 243–244 za: Kania, 2018, s. 96). Z kolei prewencyjne cele karania takie jak np. uniemożliwienie, odstraszenie czy resocjalizacja mogą zostać wdrożone wyłącznie w sytuacji, gdy nie zaburzają wspomnianej już zasady proporcjonalności kary (Stańdo-Kawecka, 2000, s. 20–21 za: Latała, 2010, s. 28).

Retributywizm opiera się na moralności rozpatrywanej przez pryzmat szerokiej autonomii oraz pełnej odpowiedzialności jednostki za własne postępowanie w świecie pełnym zła. Nie dziwi zatem fakt, że w centrum zainteresowania koncepcji znajdują się relacje zachodzące pomiędzy państwem reprezentowanym przez władze publiczne (organy ścigania, wymiar sprawiedliwości) a sprawcą czynu zabronionego (Maroń, 2011, s. 113), natomiast nadrzędnym celem pozostaje zapobieganie przestępczości (Królikowska, Utrat-Milecki, 2017, s. 285).

Rola ofiary schodzi w tym przypadku na dalszy plan i sprowadza się do biernego obserwatora, pozycji świadka pozbawionego wpływu na tok postępowania karnego czy ewentualną restytucję. Warto zaznaczyć, że retributywny wymiar modelu sprowadza się do moralnego aspektu „zasługi” i „winy”, przez co trudno o czyste przeniesienie tych zagadnień na grunt nauk prawnych. Dlatego też literatura nie pozostawia złudzeń, że nieodzownym warunkiem uzasadnienia karania we wspomniany wyżej sposób pozostaje wzorcowy moralnie system prawa, dobrze urządzone państwo i społeczeństwo, najlepiej liberalne lub demokratyczne, realizujące postulaty konsensualnej, pluralistycznej kooperacji (Wojciechowski, 2009 za: Peno, 2014, s. 147).

Ukaranie sprawcy adekwatnie do popełnionego przestępstwa jest rodzajem dolegliwego zadośćuczynienia państwu, choć w teorii również formą zniesienia dominacji napastnika nad ofiarą przy pomocy określonych prawnie środków przymusu. Sprawca nie ma żadnego wpływu na rodzaj i wymiar wymierzonej kary, co może rodzić wrogość i frustrację wobec wymiaru sprawiedliwości. Zapomina się również o potrzebach głównej strony postępowania – ofiary. Nils Christie słusznie zauważa, że państwo zawłaszcza zaistniały konflikt i obejmuje paternalistyczną kuratelę, by dla dobra osób zaangażowanych doprowadzić do jego rozwiązania w najlepszy możliwy sposób (Maroń, 2011, s. 114–115). Tym samym potrzeby poszkodowanego zostają ograniczone do wąskiego zakresu: oczekiwania na sprawiedliwy wyrok, uzyskania informacji o przestęp-

stwie, uczestniczenia w postępowaniu karnym. Krytycy retributywizmu zwracają również uwagę na fakt, że w swojej surowości koncepcja ta odzruca bliskie chrześcijanom przebaczenie winy i darowanie kary (Ciepły, 2008, s. 3), co w następstwie może doprowadzić do alienacji sprawcy i recydywy (Latała, 2010, s. 28).

Utylitaryzm

Względną koncepcją odnoszącą się do rezultatu kary pozostaje model utylitarny, zwany w literaturze również instrumentalnym, resocjalizacyjnym, prewencyjnym bądź relatywnym. Do grona reprezentantów utylitaryzmu zalicza się między innymi Jeremy Bentham, John Austin czy Herbert Haart, których uważa się za pionierów pozytywizmu prawniczego – nie bez powodu to właśnie kraje anglosaskie wiodą prym w rozwoju utylitarystycznych założeń (Peno, 2015, s. 108). Co istotne, zarówno retributywizm, jak i koncepcja sprawiedliwości utylitarnej należą do zbioru pozytywnych koncepcji kary ze względu na aprobatę możliwości uzasadnienia karania (Urbanowicz, 2020, s. 30).

W literaturze przedmiotu wskazuje się, że intensywny rozwój szerokiej indywidualizacji sankcji karnych przypada na przełom XIX i XX wieku (Rogacka-Rzewnicka, 2010, s. 246). Sprawiedliwość utylitarna opiera się na wyrażonej przez Benthama zasadzie użyteczności (ang. *principle of utility*) (Szymaniec, 2015, s. 752). Kluczem do interpretacji niniejszej koncepcji pozostaje dążenie do szczęścia jak największej grupy wolnych ludzi (*vide* postulaty Johna Austina) (Szyszkowska, 2000, s. 180) przy użyciu wszelkiego rodzaju środków zaspokajających to dążenie, zarówno w przypadku jednostki, jak i społeczeństwa w ogóle (rozpatrywane jako zbiór jednostek) (Ziembicki, 2021, s. 81–82). W związku z tym, że maksymalizacja dobrobytu (Tokarczyk, 2016, s. 26) staje się celem prawa karnego, zwolennicy sprawiedliwości utylitarnej skupiają się na konsekwencjach kary oraz osobie sprawcy, a nie jak w przypadku retributywizmu – przeszłości i przestępstwie (Urbanowicz, 2020, s. 29–32). Tym samym zasądzona kara powinna mieć przede wszystkim charakter profilaktyczny, ogólnoprewencyjny, by w swoim wymiarze odstraszała sprawców *in spe*, zapobiegała wystąpieniu bezprawia, a sprawcy gwarantowała rehabilitację społeczną.

Sprawiedliwość retributywna skupia się na uciążliwości społecznej czynu przestępnego, natomiast utylitaryzm zwraca się ku sprawcy i pró-

buje wyciągnąć wnioski z zaistniałego bezprawia. Katarzyna Urbanowicz wylicza, że utylitarne podejście do bezprawia skupia się na dwóch aspektach: indywidualno-prewencyjnym, dotyczącym cech osobistych i sposobu życia sprawcy do momentu popełnienia przestępstwa oraz ogólnoprewencyjnym, dotyczącym szkodliwości zdarzenia oraz typologii podobnych w określonym miejscu i czasie (Urbanowicz, 2020, s. 31–32).

Ogólnoprewencyjny wymiar utylitaryzmu rozróżnia tutaj dwa rodzaje zapobiegania: prewencję ogólną i szczególną. Pierwsza z nich dedykowana jest zbiorowości (pełni funkcję informacyjną, motywacyjną i wychowawczą), w której wywołuje poczucie strachu przed karą tudzież nieopłacalności bezprawia. Druga natomiast odwołuje się bezpośrednio do sprawcy i może przybierać wymiar terapeutyczny bądź ograniczający funkcjonowanie winowajcy przy użyciu adekwatnych środków reakcji karnej (Gruszecka, 2021, s. 7–9). O ile jednak retributywistom zarzuca się niemal atawistyczny stosunek do kary, tak w przypadku zwolenników sprawiedliwości relatywnej dyskusyjne jest pojmowanie kary za cel idealny, którego dotychczas nie udało się osiągnąć praktyce (Wojciechowski, 2006, s. 137–138). Zwraca się także uwagę na brak związku między wymiarem zadośćuczynienia a ciężarem przestępstwa oraz brak konkretnych ograniczeń wymiaru kary (Stańdo-Kawecka, 2020, s. 20–21 za: Latała, 2010, s. 29). Dlatego też coraz częściej pojawiają się koncepcje mieszane (np. utylitaro-retributywne czy komunikacyjne) łączące w sobie elementy obu omówionych wcześniej nurtów.

Abolicjonizm, czyli sprawiedliwość naprawcza

Koncepcja sprawiedliwości naprawczej, zwanej również restytucyjną lub restaurującą (ang. *restorative justice*) powstała w latach 70. XX wieku i wywodzi się z prawodawstwa brytyjskiego, kanadyjskiego i norweskiego, choć liczne źródła wskazują, że jej początki sięgają starożytnej Grecji (Hanas, 2015, s. 45). Alternatywna oraz młodsza względem sprawiedliwości retributywnej i resocjalizacyjnej koncepcja (Pierzchała, 2017, s. 101–102), przypisywana ruchom abolicjonistycznym, miała stanowić remedium na mankamenty poprzedzających nurtów, dostrzegane przede wszystkim w niewielkiej efektywności oraz wysokich kosztach resocjalizacji (Chalimoniuk-Zięba, Oklejak, 2013, s. 5).

Bazą sprawiedliwości naprawczej są potrzeby oraz wszelkie formy zabezpieczenia interesów ofiary w prawie karnym. Idee koncepcji kon-

centrują się wokół takich pojęć jak relacje międzyludzkie (ang. relationships), pojednanie (ang. reconciliation), czy naprawienie wyrządzonej szkody (ang. reparation of harm done) (Ciepły, 2009, s. 190). Jim Consedine definiuje ją jako „filozofię, która karanie zastępuje pojednaniem, zemstą na sprawcach pomocą dla ofiar, alienację i nieczułość – wspólnotą i zjednoczeniem, a negatywizm i destrukcję – naprawą, przebaczeniem i łaską” (Consedine, 2004, s. 12). Co istotne, sprawiedliwość naprawcza nie wyklucza się z retributywizmem, wprost przeciwnie – model idealny powinien zakładać ich komplementarność, chociażby w przypadku nieletnich. Różnica polega na tym, że retributywizm skupia się na wymierzeniu dotkliwej kary sprawcy, natomiast sprawiedliwość naprawcza prowadzi do pojednania z ofiarą oraz restytucji (Bocheński, 2012, s. 267).

Zgodnie z kluczowym założeniem koncepcji, usunięcie wyrządzonych szkód poniesionych przez ofiarę powinno odbywać się na drodze ugody pozasądowej, przy czym to sprawca powinien odgrywać główną rolę w procesie naprawy bądź usunięcia efektów przestępstwa. Trzecim nieodłącznym elementem tej koncepcji, tuż obok wspomnianych już ofiary i sprawcy pozostaje lokalna społeczność.

Sprawca popełniając przestępstwo zostaje zobowiązany do reparacji bezprawia, co może przybierać formę tradycyjnej, sformalizowanej reakcji karnej lub porozumienia z ofiarą (Hryniewicz-Lach, 2017, s. 11–12). W drugim z wymienionych przypadków sprawca eliminuje uczucie dyskomfortu związane z popełnieniem przestępstwa, uzyskuje prawo do likwidacji jego skutków, a także rozliczenia się z poszkodowanym i społeczeństwem. Polubowne zadośćuczynienie bezprawiu może również wpłynąć na złagodzenie kary oraz pełnić poniekąd funkcję prewencyjno-resocjalizacyjną – sprawca będzie mógł zrozumieć swoje postępowanie, odnieść się do ewentualnych reperkusji oraz szkód poniesionych przez ofiarę i przenieść to na grunt funkcjonowania w społeczeństwie.

Sprawiedliwość naprawcza to przede wszystkim innowacyjny w świetle zapisów prawa karnego zwrot ku potrzebom ofiary (proces karnej skupia się na społecznym wymiarze kary). Osoba pokrzywdzona może poznać szczegóły dotyczące przyczyn i okoliczności przestępstwa, przedstawić sprawcy indywidualne uczucia oraz następstwa zdarzenia, odzyskać poczucie kontroli nad życiem przez likwidację szkód materialnych bądź symboliczny akt przeprosin ze strony sprawcy. Ostatni z wymienionych elementów wydaje się mieć kluczowe znaczenie dla całej koncepcji

– pozasądowe rozwiązywanie sporów pozwala bowiem uniknąć wtórnej wiktylizacji i pogłębiania konfliktu na linii ofiara–sprawca (Hryniewicz-Lach, 2017, s. 12–13). Oczywiście nie zawsze do tego dochodzi – ofiara nie musi wybaczyć sprawcy, jednakże próba zażegnania bezprawia zbliża uczestników procesu do minimalizacji kosztów emocjonalnych.

Trzecią płaszczyzną sprawiedliwości naprawczej pozostaje lokalna społeczność. Miejskowe wspólnoty mają stanowić rodzaj inkubatora dla relacji ofiara–sprawca, który pozwoli na ustalenie faktów, uświadomi sprawcę o rozmiarach wyrządzonej krzywdy, a jednocześnie zbuduje grunt do jego resocjalizacji dzięki przeświadczeniu o sprawczości i poszanowaniu porządku prawnego (ibidem, s. 13–14) (wspomagając proces uzdrowienia dzięki instytucji mediatora, sędziego czy organizacji prac społecznych (Piątek, 2016, s. 38)). Autorzy publikacji z zakresu sprawiedliwości naprawczej zwracają jednak uwagę, że takie warunki mogą zapewnić jedynie niewielkie, oparte na wspólnych wartościach i relacjach międzyludzkich społeczności (najlepiej rodzinno-sąsiedzkie), bo tylko one posiadają instrumenty nieformalnego oddziaływania na resztę członków grupy (Hryniewicz-Lach, 2017, s. 14). Przykładem takich zbiorowości pozostają środowiska anarchistyczne zamieszkujące squoty.

Oddziaływania mogą przybierać formę mediacji, konferencji, kół pojednawczych bądź negocjacji. Każda z wymienionych form skupia się na kontrolowanej, odpowiednio przeprowadzonej konfrontacji ofiary ze sprawcą, dialogu, wspólnym uzgodnieniu końcowych warunków zadośćuczynienia za wyrządzoną krzywdę, a w efekcie końcowym wyciągnięciu wniosków z zaistniałej sytuacji w taki sposób, by oskarżony, sprawca i lokalna społeczność mogły starać się przynajmniej o przywrócenie *status quo* (Chalimoniuk-Zięba, Oklejak, 2013, s. 6).

Na gruncie teorii sprawiedliwość naprawcza pozwala zapobiec eskalacji konfliktu, zaspokoić potrzeby ofiary, sprawcy i lokalnej społeczności, przywrócić ład obowiązujący w danym środowisku, natomiast pozasądowe rozstrzygnięcia mogą usprawnić pracę systemu sądownictwa. Należy jednak pamiętać, że sprawcy trudno będzie zrekompensować krzywdy poniesione np. w efekcie zbrodni, zatem restytucja może pełnić jedynie funkcję suplementu do obowiązujących zapisów prawa karnego i obejmować bliżej niesprecyzowany dotychczas przez literaturę zakres przestępstw (Urbanowicz, 2016, s. 173). Problematiczną kwestią pozostaje także sytuacja nieprzyznania się do winy, niedostrzeżenie skali krzywdy, fałszywego żalu czy przekonanie sprawcy o egzystencji w niesprawiedliwej, wrogiej rzeczywistości (Maroń, 2011, s. 117).

Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu było przygotowanie krótkiej charakterystyki trzech wiodących modeli polityki kryminalnej. Autor zwrócił uwagę na podstawowe założenia każdego modelu, omówił kluczowe różnice, starał się także wskazać podstawowe wady i zalety.

Zdaniem autora żadna z omówionych koncepcji sprawiedliwości nie może istnieć bez pozostałych, bowiem idealny model karania powinien opierać się na ich symbiozie, co potwierdza hipotezę badawczą. Z jednej strony – za retributywistami i Ulpianem – zasada *dura lex sed lex* jest gwarantem porządku i bezpieczeństwa państwa, z czym trudno się nie zgodzić. Z drugiej – za utilitarystami – salomonowy wyrok nie może zapaść bez szczegółowego uwzględnienia okoliczności przestępstwa oraz przesłanek, które kierowały sprawcą. Z trzeciej natomiast – za zwolennikami sprawiedliwości naprawczej – szczególną uwagę należy poświęcić restytucji, a jeśli to możliwe rozpatrzyć pozasądowe rozstrzygnięcie, by zażegnać powstały spór i usprawnić funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości.

Oczywistym jest, że nie każdy czyn przestępny można zakwalifikować do powyższych założeń. W przypadku mordercy restytucja ma charakter częściowy i pośredni (najbliżsi ofiary), gwałt, pedofilia, rozboje, działalność zorganizowanych grup przestępczych czy idąc dalej – wszelkie zbrodnie ze szczególnym okrucieństwem powinny być traktowane adekwatnie do przewinienia, przy czym utilitaryzm bądź restytucja może pełnić tutaj jedynie funkcje suplementu dla profilaktyki.

Żyjemy w XXI wieku i kodeks Hammurabiego w większości cywilizowanych państw się zdezaktualizował, wobec czego racjonalizacja kary powinna być nieodzownym elementem procesu karnego. By mieszany system karania odnosił sukcesy, rozumiane jako skuteczną profilaktykę, resocjalizację sprawcy i rosnącą wydolność systemu sądownictwa, należałoby zatem doprowadzić do kategoryzacji przestępstw w odniesieniu do każdego z omówionych koncepcji.

Teoretyczne aspekty powinny być stopniowo wdrażane na gruncie pilotażowych programów, natomiast stopniowa ewaluacja innowacji prawnokarnych dostarczała odpowiedzi na następujące pytania: co na gruncie obowiązujących aktów normatywnych może optymalizować społeczny wymiar kary? czy potencjalne zmiany przełożą się na reorganizację wymiaru sprawiedliwości? jak wpłyną na proces resocjalizacji? czy prowadzona w oparciu o model mieszany profilaktyka doprowadzi do spadku

wskaźników przestępczości? czy wzrośnie poczucie bezpieczeństwa, praworządności i legalności funkcjonowania aparatu państwa? w jaki sposób społeczeństwo odniesie się do proponowanych zmian? Odpowiedzi na powyższe pytania pozostają otwartymi do momentu, gdy współcześni uczeni dokonają skutecznej syntezy teorii i praktyki, co w przypadku polityki kryminalnej stanowi nie lada wyzwanie ze względu na wieloaspektowy, interdyscyplinarny wymiar zagadnienia.

Bibliografia

- Bocheński M. (2012), *W kierunku sprawiedliwości naprawczej*, „Palestra” 3–4, Warszawa.
- Chalimoniuk-Zięba M., Oklejak G. (2013), *Sprawiedliwość naprawcza i jej zastosowanie w praktyce*, „ADR. Arbitraż i Mediacja”, nNr 1(21), Kwartalnik Polskiego Stowarzyszenia Sądownictwa Polubownego.
- Cieply F. (2008), *Sprawiedliwość karania a prawo łaski – uwagi krytyczne*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, nr 3(4).
- Cieply F. (2009), *Sprawiedliwość naprawcza wobec przestępstwa*, w: *Mediacja w teorii i praktyce*, red. A. Gretkowski, D. Karbarz, Stalowa Wola.
- Consedine J. (2004), *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ład społeczny*, Warszawa.
- Dadak W. (2016), *Od klasycyzmu do populizmu, czyli o funkcjach kary kryminalnej w społeczeństwie*, w: *Od szkoły klasycznej do neoklasycznej w prawie karnym*, red. J. Widacki, Kraków.
- Dukiet-Nagórska T., Sitarz O., Hoc S., Jaworska-Wieloch A., Kalitowski M., Tyszkiewicz L., Wilk L., Zawiejski P. (2020), *Prawo karne: część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa.
- Grudzińska A. (2018), *The Issues of Criminal Policy in the Interwar Period in Poland*, „Studia Iuridica Lublinensia”, vol. 27, nr 4, Lublin.
- Gruszecka D. (2021), *Pojęcie i rodzaje kar. Wprowadzenie do nauki prawa karnego*, Wrocław, Prezentacja PowerPoint, 4.12.2021 r., <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/prezent.%2010.pptx>.
- Hanas K. (2015), *Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie*, „Prokuratura i Prawo” 5.
- Hryniewicz-Lach E. (2017), *Ofiara w polskim prawie karnym. Interesy ofiary przestępstwa i karno-materialne instrumenty służące ich zabezpieczeniu*, Warszawa.
- Jaroch W. (2012), *Polityka karna – strategia punitywna czy liberalna*, „Studia Prawnoustrojowe”, nr 15, Olsztyn.

- Juzaszek M. (2015), *Retrybucywizm a problem trafu prawnego*, w: *Filozoficzne i teoretyczne zagadnienia demokratycznego państwa prawa*, red. M. Andruszkiewicz, A. Brezcko, S. Oliwniak, Wydawnictwo Temida 2, Białystok.
- Kacprzak A. (2016), *Kara pozbawienia wolności i jej (dys)funkcjonalność. Krytyka polskiej polityki karnej i resocjalizacyjnej w świecie akademickim*, „Władza Sądzenia”, vol. 10, Łódź.
- Kania A. (2018), *Z problematyki retribucyjnej oraz utilitarnej sprawiedliwości karania*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 80(2), Poznań.
- Klaus W., Wiktorska P., Woźniakowska-Fajst D., Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., Kossowska A., Rzeplińska I. (2013), *Spoleczno-polityczne konteksty przestępczości w Polsce*, Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Królikowska J., Utrat-Milecki J. (2017), *Sprawiedliwość w sędziowskim wymiarze kary*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 43, Wrocław.
- Królikowski M. (2005), *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych. Zasada proporcjonalności*, Warszawa.
- Latała J. (2010), *Od idei odwetu po sprawiedliwość naprawczą. Rozważania nad resocjalizacyjnym charakterem instytucji mediacji po wyroku jako formy sprawiedliwości naprawczej*, „Probacja” 2.
- Maroń G. (2011), *Sprawiedliwość naprawcza a retribucywizm w odpowiedzialności karnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria prawnicza, Prawo” 10, z. 71, Rzeszów.
- Muskała M. (2008), *Determinanty represyjności systemu karnego*, „Studia Edukacyjne”, nr 7, Poznań.
- Niewiadomska I. (2007), *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*, Lublin.
- Peno M. (2018), *Co powinna dać polityce kryminalnej filozofia prawa?*, w: *Prawo i polityka w sferze publicznej: perspektywa zewnętrzna*, red. P. Jabłoński, J. Kaczor, M. Pichlak, Wrocław.
- Peno M. (2015), *Filozofia karania – od prawa naturalnego do liberalnej wolności*, „Studia Prawa Publicznego”, nr 3(11), Poznań.
- Peno M. (2017), *Sprawiedliwość kary w niesprawiedliwych społeczeństwach – uwagi o nurtach krytycznych w filozofii karania*, „Studia Prawnoustrojowe” 35, Olsztyn.
- Peno M. (2014), *Współczesne koncepcje uzasadniania karania (zarys typologii)*, „Acta Iuris Stetinesis” 5, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 812, Szczecin.
- Piątek K. (2016), *Sprawiedliwość naprawcza w fazie pomocy postpenitencjarnej w Polsce. Przypadek ośrodka readaptacyjnego „Mateusz” w Toruniu*, „Białostockie Studia Prawnicze”, z. 21, Białystok.
- Pierzchała K. (2017), *Wina – Prawo – Kara. Prawne i psychopedagogiczne aspekty resocjalizacji penitencjarnej*, „Probacja” 3.

- Pikulski S. (2009), *Polityka karna w Polsce z perspektywy międzynarodowej*, „Białostockie Studia Prawnicze”, z. 6, Białystok.
- Rogacka-Rzewnicka M. (2010), *O zjawisku „prywatyzacji” („cywilizacji”) prawa karnego w świetle koncepcji celu postępowania karnego. Krótki rys historycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 1–2, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
- Skorupka J. (2013), *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa.
- Szymaniec P. (2015), *Doczesne szczątki Jeremy’ego Benthama a zasada użyteczności. Prawa osób zmarłych i stosunek do religii w Benthamowskim utylitaryzmie*, w: *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. D. Karkut, J. Mazurkiewicz, J. Gołaczyński, J. Turłukowski, Wrocław.
- Szyszkowska M. (2000), *Zarys filozofii prawa*, Białystok.
- Tokarczyk R. A. (1997), *Sprawiedliwość jako naczelną wartość prawa*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” vol. XLIV, Lublin.
- Tokarczyk R. A. (2016), *Sprawiedliwość: próba syntetycznej systematyzacji zagadnień*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. XXXV, Gdańsk.
- Urbanowicz K. (2020), *Kompensacyjna funkcja prawa karnego*, Poznań.
- Urbanowicz K. (2016), *Sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Szansa na zmianę polityki rozwiązywania konfliktów*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2, Kraków.
- Wojciechowski B. (2006), *Dyskursywno-etyczne uzasadnienie kary kryminalnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXVIII, z. 3.
- Wróblewski B. (1922), *Wstęp do polityki kryminalnej*, Wilno.
- Ziembicki S. (2021), *Uwagi o utylitaryzmie jako determinancie prawa*.
- Zimmerman-Pepol M., Gregorczyk K. (2016), *Wymiary sprawiedliwości na gruncie filozofii prawa. Problematyka sprawiedliwości wczoraj – dziś – jutro*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. XXXV, Gdańsk.

Retributivism, utilitarianism, abolitionism. A few words about models of criminal policy

Summary

On the ground of penal sciences for a century there has been a debate on the phenomenon of crime and its combating. A crucial element of the discussion among philosophers of criminal law invariably remains the justification and role of punishment, considered from the perspective of a tool for enforcing socially approved norms and rules. The field that is responsible for shaping the legal status and the actions undertaken by the institutions of justice in this area is criminal policy. Within this area three leading penalization models are distinguished: retributive, utilitarian and abolitionist. The

purpose of this study is to characterize them, with particular emphasis on their main assumptions, the relationship between the offender and the victim, and the drawbacks of the concept of punishment.

Key words: criminal policy, models of criminal policy, retributivism, utilitarianism, restorative justice

Informacje o autorze

Eryk Strzeński – absolwent Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na kierunku bezpieczeństwo narodowe oraz politologia, obecnie student magisterium z kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół subkultury przestępczej, penitencjarystyki, filozofii prawa karnego, nowych ruchów społecznych oraz marketingu politycznego

